

Den mörkare sidan av Erasmus+

2 maj 2025

Filmen är på internationella tecken men man kan välja svenska som undertext.

En samproduktion av Deaf Journalism Europe, skriven av Dennis Hoogeveen (DNieuws), med bidrag från Wille Felix Zante (Taubenschlag) och Kenny Åkesson (Teckenrapport).

Antagligen finns det inget annat EU-program som är så välkänt men ändå så mystiskt som Erasmus+. Sedan starten 1987 har programmet erbjudit otaliga möjligheter inom ungdomsarbete, utbildning, vuxenlärande, idrott och mycket mer. Ursprungligen lanserades Erasmus+ som ett utbytesprogram för universitet, men har sedan dess vuxit till ett brett utbildningsverktyg som nått över 16 miljoner människor i alla åldrar och med olika bakgrunder.

Idag möjliggör programmet för studenter att studera utomlands, för unga att delta i internationella utbyten, för lärare att gå kurser och för organisationer att utveckla innovativa projekt. Med en budget på 26,2 miljarder euro för perioden 2021–2027 ligger särskilt fokus på social inkludering, digital och ekologisk omställning samt demokratiskt deltagande.

Programmet samordnas av 55 nationella programkontor i 33 länder. Ju fler som deltar, desto större är risken för olika tolkningar av reglerna. Erasmus+ hyllas ofta som en förebild för inkludering — men är det verkligen så som det verkar? Det är dags att granska Erasmus+ från en mörkare vinkel.

Vad betyder inkludering egentligen inom Erasmus+?

För att förstå detta måste vi först se vad inkludering betyder inom ramen för Erasmus+. Programguiden för 2025 inleds direkt med avsnittet Inkludering och mångfald under kapitlet "Erasmus+ prioriteringar". Det är alltså tydligt att detta är en prioritet för Europeiska kommissionen. Sammanfattningsvis strävar Erasmus+ efter att säkerställa lika tillgång, inkludering och mångfald genom att stötta organisationer och individer med färre möjligheter – inklusive döva och hörselskadade personer. Nationella programkontor och SALTO-resurscenter ansvarar för att främja dessa värderingar och genomföra skräddarsydda strategier

för inkludering. Ett brett spektrum av hinder erkänns, såsom funktionsnedsättningar, kulturella och språkliga skillnader, ekonomiska svårigheter och diskriminering, som programmet försöker bemöta genom särskilda stödmekanismer och finansieringsmöjligheter.

Ett särskilt stycke fångar vår uppmärksamhet: Nationella programkontor spelar en avgörande roll i att stödja projekt som strävar efter att vara så inkluderande och mångsidiga som möjligt. Med utgångspunkt i de övergripande europeiska principerna och mekanismerna ska de nationella programkontoren utarbeta planer för inkludering och mångfald för att möta behoven hos deltagare med färre möjligheter och för att stötta organisationer som arbetar med dessa målgrupper i respektive nationell kontext.

Femtiotre nationella kontor - femtiotre tolkningar

Det finns 55 olika nationella programkontor i 34 länder. Även om det finns gemensamma principer på EU-nivå får varje kontor skapa sina egna planer för inkludering och mångfald. I praktiken innebär detta alltså 55 olika tolkningar inom samma program. Vi har skickat ut en enkät till samtliga programkontor för att undersöka hur de ser på inkludering och hur de följer upp meningsfullt deltagande för döva personer. Tolv programkontor från elva länder svarade. Trots att svarsfrekvensen bara var 22 % visade innehållet i svaren stor variation, vilket ger insikter till denna artikel.

Första frågan vi ställde var hur de tolkar inkludering av döva deltagare. Även om 100 % svarade att de visste vad sådan inkludering innebär, varierade svaren kraftigt. De flesta gav praktiska exempel: ersättning för teckenspråkstolkning, extra kostnader för tillgänglighet, visuella larm och fler pauser vid evenemang. Dessa svar fokuserar på vad som behöver göras för att döva personer ska kunna delta i Erasmus+-aktiviteter.

Några programkontor gav mer ideologiska svar. De menade att inkludering handlar om rätt attityd och förståelse för dövkultur. De ansåg att döva personer ska vara en aktiv del av projektet – inte bara inkluderas för syns skull. Dessa svar handlade mer om värderingar än praktiska åtgärder.

Inkludering på pappret - exkludering i praktiken

Men hur omsätts dessa teorier i praktiken? Vi har intervjuat tre personer som deltagit i Erasmus+-projekt där inkludering användes som ett sätt att få bättre poäng vid utvärdering – utan att verklig inkludering ägde rum. Marek Kanas från Slovakien har varit med i otaliga Erasmus+-projekt. Han minns ett utbyte 2017 där det var uppenbart att arrangörerna ville spara pengar men ändå se inkluderande ut. Trots tillgång till budget fanns varken tolkar, bra boende eller god mat. Marek säger:

”Jag kände mig som en joker inför en medeltida kung. De frågade hela tiden hur man tecknade olika ord, men brydde sig inte om verklig inkludering.”

Mordekaí Eli Esrason från Island deltog i ett projekt där han i förväg uttryckte behov av tillgänglighet – men när han kom dit fanns inga tolkar. Under två veckor tvingades han läsa på läppar och skriva ner allt, vilket var mycket energikrävande. ”I ett annat projekt som skulle fokusera på döva inom HBTQ+-gemenskapen var de flesta deltagare inte ens döva, och vissa visste knappt vad HBTQ+ betyder. Många var bara där på semester – de drack alkohol varje dag och tog med det till mötena.”

Tomasz Olender från Polen berättar att han var på ett projekt i Italien där deltagare blev tillsagda att ta med två tolkar från engelska till polskt teckenspråk. Men det saknades tolkning från internationellt teckenspråk till talad engelska, vilket gjorde att döva deltagare själva fick tolka för varandra, medan hörande tolkar knappt behövde arbeta.

När klagomål inte leder någonstans

Men vad händer egentligen när deltagare har negativa upplevelser? Vad finns det för processer på plats? Detta ställdes också i vår enkät. Vi kontrollerade några nationella programkontors hemsidor, men dessa var ofta bristfälliga. Endast två svarande uppgav att de tar sådana ärenden på stort allvar, t.ex. genom att göra inspektionsbesök eller sätta organisationer på en bevakningslista. Andra uppgav att de saknar klagomålsrutiner eller endast accepterar skriftliga mejl. Marek berättar: ”Det fanns ett förberedande möte före utbytet där alla gruppleddare var hörande. Jag och en kollega var de enda döva och det fanns inga tolkar. Jag

frågade flera gånger vad som diskuterades, men fick bara kortfattade svar eller blev tillsagd att vänta. Jag klagade till det nationella programkontoret, men fick aldrig svar.”

Mordekai visste inte ens att man kunde lämna klagomål till programkontoret, men försökte ta upp frågan med värdorganisationen: ”De sa bara att det var ’för sent att ändra något’ eftersom deltagarna redan var utvalda. De tog inget ansvar för sina val.”

Vi kontaktade Europeiska kommissionen för att fråga vad den officiella klagomålsrutinen är och vilket ansvar de nationella programkontoren har. En talesperson svarade: *”Alla nationella programkontor har en inkluderingsansvarig, och många mottagande organisationer kan också bidra med stöd. Om problem uppstår ska deltagare först kontakta sin avsändarorganisation eller sitt nationella Erasmus+-kontor. Om det inte löser problemet, kan klagomål lämnas till Europeiska kommissionen.”*

Hur inkludering borde se ut

Vad kännetecknar ett Erasmus+-projekt där inkludering faktiskt fungerar?

Marek föreslår att varje nationellt programkontor borde ha en döv utvärderare som bedömer inkludering när projekt med döva deltagare ansöker. Denna person bör inte komma från ett förbund som kan ha egna intressen i projektet.

Mordekai menar att: ”Om ett projekt säger sig vara för en viss grupp, till exempel döva eller HBTQ+-ungdomar, borde majoriteten av deltagarna faktiskt tillhöra den gruppen – minst 80 %.”

Tomasz tillägger: ”Lokalen måste vara tillgänglig, med hänsyn till t.ex. ljussättning och visuella hjälpmedel. På ett projekt jag deltog i sades brandlarm med ljussignal vara ’valfria’.

En natt gick brandlarmet - och jag hade ingen aning. Som tur var väckte min hörande rumskamrat mig. Sådana säkerhetsåtgärder ska vara ett krav, inte ett val.”

Vad du kan göra när inkludering inte respekteras

Om du befinner dig i ett Erasmus+-projekt där inkludering brister:

1. Diskutera med andra döva deltagare – delar de din upplevelse?
2. Ta kontakt med värdorganisationen och förklara dina behov.
3. Om t.ex. tolkar inte är budgeterade, förklara att detta borde ha diskuterats innan ansökan – kräv att de hittar medel inom projektet.
4. Om organisationen inte samarbetar, kontakta det nationella programkontoret i värdlandet och skicka in ett klagomål. Be dem genomföra en inspektion eller följa upp projektet.
5. Om detta inte ger resultat – lämna ett klagomål till Europeiska kommissionen

Döva deltagare uppmanas också att dela sina erfarenheter med European Union of the Deaf Youth (för ungdoms- och skolprogram), European Union of the Deaf (för utbildning, vuxenutbildning och yrkesutbildning) och European Disability Forum. Ett nytt Erasmus+-program startar 2028 – positiva och negativa erfarenheter är viktiga för att förbättra programmet.